

לקראת תפיסת ביטחון חדשה ניצחון ללא הכרעה

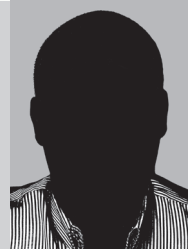

גיליון "מערביב", 5 ביוני 1967

העיקרון של מלחמה קצרה נבע מההכנה שצה"ל נדרש לגייס את כוחות המילואים בזמן מלחמה, וגיוסם לפרק זמן ארוך יפגע בכלכלת המדינה

אל"ם גור ליש

ראש מחלקת תכנון המערכה
בחיל האוויר

על ישראל להפסיק לראות בהכרעת האויב דרך מועדפת לסיום מלחמות ולאמץ תפיסה של ניצחון: השגת יעדי המלחמה באמצעות פגיעה קשה באויב, עד כי הוא ישאף לסיים במהירות את המלחמה. השינוי הזה מומלץ משיקולים של עלות-תועלת: כמעט בלתי אפשרי להשיג הכרעה במובנה הקלסי, מחירה יקר להחריד והיא לא מביאה תוצאות טובות יותר מאשר השגת ניצחון

שנפגעו יישובים במלחמת העצמאות).

העיקרון של מלחמה קצרה נבע מההבנה שצה"ל נדרש לגייס את כוחות המילואים בזמן מלחמה, ושגיוסם לפרק זמן ארוך יפגע בכלכלת המדינה.

השאפה להשגת הכרעה נבעה לדעתי מאי־היכולת להסתמך על גורמים בין־לאומיים שיביאו את המלחמה לכלל סיום. נוסף על כך ניצחון ברור ומכריע מועיל גם ליצירת הרתעה בעתיד.

האם השתנו התנאים כך שיש טעם לבחון עדכון של תפיסת הביטחון?

1. צה"ל עדיין מתבסס במלחמה על כוחות המילואים, ולכן נדרשת מחד גיסא התרעה מוקדמת על מלחמה ומאידך גיסא יש לקצר את המלחמה אם פרצה.

2. האיום לכבוש שטחים פחת במידה משמעותית: ירדן ומצרים פנו לדרך השלום, ואילו לצבא סוריה יש יכולת תמרון מוגבלת מול היכולות של צה"ל.

3. יכולת האויב לפגוע ביישובים ובאזרחים חורגת בהרבה מאזורי הספר ולמעשה מקיפה את כל שטחי המדינה - כמעט בלי קשר למקום שבו מתנהלים הקרבות.

4. האיום הפך להיות יותר כלכלי (פגיעה במשק) ופחות פיזי (הריגת אזרחים או פציעתם).

5. הצורך בקיצור המלחמה נובע עדיין מהרצון לחזור לשגרה, אבל השיקול המרכזי הוא הרצון שלא לפגוע בפעילות הכלכלית, דהיינו הרצון לקצר ככל האפשר את משך הגיוס של אנשי המילואים.

האיום הקיומי

לישראל נשקף איום קיומי ברגע שבו אושרה תוכנית החלוקה באו"ם בכ"ט בנובמבר 1947. האיום היה לכבוש את שטחי המדינה ולפגוע ביישוביה. יש שיטענו שמלחמת ששת הימים הסירה את האיום הקיומי מעל המדינה, ויש שיאמרו כי הייתה זאת מלחמת יום הכיפורים שהסירה את האיום. כך או כך, בחירת מצרים וירדן בדרך השלום ויחסי הכוחות מול סוריה הסירו סופית - לפחות כל עוד לאיראן אין נשק גרעיני (אם בכלל תשיגו) - את האיום הקיומי מעל מדינת ישראל.

מהו אם כן האיום על מדינת ישראל כיום? ניתן למנות כמה סוגי איומים:

1. איום בפיגועי טרור נגד אזרחי המדינה בעיתות שגרה. משמעות האיום הזה היא בעיקר פסיכולוגית.

2. איום במגה־פיגועים ("פיגועים אסטרטגיים") שהיו להם

מטרת המאמר היא לבחון את השינויים שיש להכניס בתפיסת הביטחון של ישראל לאור השינוי באופי האיומים על המדינה. המאמר מחדד את משמעותם של איום הטרור ושל איום הנשק תלול המסלול ומציע להחליף את אחת הרגליים שעליה נשענת תפיסת הביטחון של ישראל מ"הכרעה" ל"ניצחון" ולהוסיף רגל - "הגנה".

כפועל יוצא מהדיון באופי האיום מצביע המאמר על חשיבות המאבק על אופי המלחמה עצמה ובעיקר על זכותנו להגן על עצמנו בפני התקפות טרור של ארגונים לא מדינתיים. המאבק הזה הופך להיות חיוני להצלחתנו להגן על עצמאותנו.

האיום על ישראל עם הקמתה

מרגע הקמתה הייתה ישראל נתונה לאיום של כיבוש שטחיה ושל פגיעה פיזית ביישוביה ובתושביה. האיום נבע במידה מסוימת מכוחות מקומיים ובעיקר מצבאות ערב. לאחר שנקבעו גבולות המדינה במלחמת העצמאות עסק צה"ל בשני סוגים של אתגרים:

1. מענה לביטחון השוטף בגבולות.

2. מתן מענה למתקפה צבאית מחודשת של צבאות ערב.

אינני בטוח שתפיסת הביטחון השוטף הוגדרה בצורה ברורה בעבר, אולם ניתן לאפיין אותה על פי התנהגותנו בפועל. צה"ל ניסה לאורך כל השנים לאפשר שגרת חיים בלב מדינת ישראל - גם במחיר שגרת מתיחות באזורי הספר. בשנותיה הראשונות של המדינה לא הייתה הגנה אפקטיבית על גבולות המדינה, ותפיסת הביטחון השוטף התבססה כמעט לגמרי על הרתעה ועל הענשה (גמול) בעקבות פעולות עוינות. בהמשך השתכללה ההגנה על הגבול, אולם האויב תמיד מצא דרכים לפגוע באזרחי הספר (בפעולות קרקעיות או בירי תלול מסלול), וצה"ל פעל בשני מישורים: ניסיון לסכל את הפעולות ופעולות גמול והענשה שמטרתן לשמור על רמה "נסבלת" של פעולות עוינות.

בהקשר של מתקפה צבאית הגדיר בן־גוריון בצורה ברורה את תפיסת הביטחון של המדינה הצעירה:

1. בראש ובראשונה יש לבנות יכולת צבאית שתרתיע את אויבינו מלפתוח במלחמה.

2. במקביל יש לבנות יכולת מודיעינית שתיתן התרעה בזמן על כוונת האויבים לפתוח במלחמה.

3. במקרה שההרתעה נכשלת, וצבאות ערב יוצאים להתקפה, יש להעביר את המלחמה מהר ככל האפשר לשטח האויב ולשאוף להשיג הכרעה מהר ככל האפשר.

הרצון להעביר את המלחמה לשטח האויב נבע מהפריסה של יישובי הספר לאורך הגבול ומהשאפה שלא ייפגעו במהלך הקרבות (כפי

השלכות כלכליות חמורות (בריחת משקיעים ומוחות).

3. איום במלחמת טרור - דוגמת מלחמת לבנון השנייה -

שמשמעותה פגיעה רצופה (בזמן ובמרחב) בעורף האזרחי.

4. איום מוגבל של מהלך צבאי לתפיסת שטחים - כמו מחסן

סורי ברמת-הגולן.

אנשה לנתח את סוגי האיומים השונים מבחינת התפתחותם וכיווני ההמשך שלהם.

התפתחות הטרור

טרור ערבי ליווה את היישוב היהודי מתחילת דרכו בעת החדשה. עם זאת אופיו של הטרור השתנה לאורך השנים. אפשר לחלק את פעולות הטרור לארבעה סוגים:

1. טרור במרחב הבין-לאומי, כגון חטיפת מטוסים ופיגועים

נגד ישראלים ויהודים בעולם.

2. פיגועים על הגבול, ובכללם הטמנת מטענים, מארבים

וחדירות ליישובי ספר.

3. ירי תלול מסלול על יישובי ספר.

4. פיגועים בעומק שטח המדינה, בין היתר טרור של מתאבדים

והטמנת מטעני חבלה.

נוסף על כך אפשר להבחין בין פעולות טרור בודדות (גם אם במסגרת

כשבוחנים את ההתאמות שיש לעשות בתפיסת הביטחון חשוב לברר באיזה סוג של טרור מדובר: כזה שהטיפול בו מצריך מלחמה או כזה שניתן להתמודד איתו במסגרת הביטחון השוטף

של גלי טרור - כמו למשל פיגועי המינקוח בגבול הצפון בשנות ה-70) לבין מערכת טרור שכוללת פעילות טרור יום-יומית, כמו, למשל, מתקפת הקסאמים על שדרות.

המאפיין העיקרי של הטרור הוא אופי פגיעתו. מדובר בפגיעה מכוונת באזרחים. חשוב להבין שטרור הוא בלתי חוקי בעליל, שכן החוק הבין-לאומי והאמנות הבין-לאומיות אוסרות פגיעה מכוונת באזרחים - בלי קשר לנסיבות (לעומת פגיעה אגבית באזרחים שמותרת בנסיבות מסוימות). עוד יש לזכור שבכל פעם שהאויב בחר להשתמש בכלי הטרור זה היה מבחירה ולא אילוץ.

המניע לטרור השתנה לאורך השנים. בתחילה הייתה מטרתו לבלום את ההתיישבות הציונית. כוונתם של הטרוריסטים הייתה לפגוע בצורה ישירה במתיישבים כדי שיעזבו את הארץ. בהמשך נועד הטרור ליצור לחץ עקיף על ההתיישבות. הכוונה הייתה להפעיל באמצעות הטרור לחץ על השלטון הבריטי בתקווה שזה - עקב רצונו ב"שקט תעשייתי" - יטיל הגבלות על ההתיישבות היהודים.

אחרי הקמת המדינה הייתה מטרתו העיקרית של הטרור לשמר את

ההתנגדות, ולאחר הקמת הפת"ח הייתה המטרה להשאיר את הבעיה הפלסטינית על סדר היום העולמי.

בהמשך הפך הטרור למכשיר לקידום ארגוני הטרור במסגרת הפוליטיקה הפנים-ערבית, דהיינו קורבנות הטרור הפכו לשחקן משני. כך, למשל, כשארגון הפת"ח - ואחר כך חזבאללה - פעלו מלבנון, הם זכו בשל כך בתמיכה פוליטית.

השימוש בכלי נשק תלולי מסלול השתנה גם הוא לאורך השנים - בהתאם לשינוי שהתרחש ביעדי הטרור.

חשוב גם לציין שמתקפות טרור רחבות היקף היו גם לפני שארגוני הטרור אימצו את הנשק תלול המסלול, אולם אימוצו של זה הגביר את תכיפותן של מתקפות הטרור והקל על ביצוען.

מאז ומעולם פעלו ארגוני הטרור במתח שבין רצונם לפעול לבין חוסר רצונם לגרום לתגובה חזקה מדי נגדם. כשנכשלו בכך, ספגו מהלומות, דוגמת סילוק הפת"ח מירדן בספטמבר השחור (1970) או סילוק אש"ף מלבנון במלחמת לבנון הראשונה (1982).

הטרור השתנה אפוא לאורך השנים ביעדיו, בטקטיקה שהוא נקט, בעוצמתו ובכלים שהפעיל. לכן כשבוחנים את ההתמודדות עם הטרור חשוב לנתח תחילה את מאפייניו אלה ולא להתייחס לטרור באופן אחיד. כשבוחנים את ההתאמות שיש לעשות בתפיסת הביטחון חשוב לברר באיזה סוג של טרור מדובר: כזה שהטיפול בו מצריך מלחמה או כזה שניתן להתמודד איתו במסגרת הביטחון השוטף.

התפתחות האיום מהנשק תלול המסלול

נשק תלול מסלול שימש את אויבינו למטרות טרור מקום המדינה. אולם האיום הזה הלך והחמיר ככל שגדלה תפוצת הנשק תלול המסלול וככל שגדל הטווח שלו. קפיצת מדרגה הייתה ירי הטילים על ישראל במלחמת המפרץ הראשונה (1991). מאז הפכו טילים ורקטות לנשק המרכזי של ארגוני הטרור. לכן חשוב להבין את הסוגים השונים של הרקטות ושל הטילים ואת המאפיינים המבצעיים שלהם.

אם בעבר נתקלנו מדי פעם באמצעים מתקדמים שזלגו לידי ארגוני הטרור, הרי שבכל הנוגע לחזבאללה אנחנו ניצבים כיום אל מול אויב שמצטייד באמל"ח בהיקף ובאיכות של צבא סדיר במדינה גדולה. לפני שמנתחים את משמעות האיום יש למיין את סוגי הרקטות ואת מאפייניהן. יש לבחון את טווח הנשק, את גודלו של ראש הנפץ, את

רמת הדיוק ואת תפוצת האיום:

1. טווח

א. קצר מאוד - קילומטרים בודדים.

ב. קצר - עד 40 ק"מ.

ג. בינוני - עד 300 ק"מ.

ד. ארוך - עד אלפי ק"מ.

2. דיוק

א. נמוך - החטאות של מאות עד אלפי מטרים.

ב. בינוני - מאות מטרים בודדים.

ג. גבוה - עשרות מטרים.

ד. מוחלט - מטרים בודדים.

3. ראש נפץ

א. קטן - עד עשרות ק"ג בודדים.

תפוצת הטילים והרקטות ומידת הנזק צפויה

טווח	דיוק	ראש נפץ	תפוצה	הנזק הצפוי	אפקט
קצר מאוד	נמוך	קטן	אלפים	נמוך	טרור
קצר	נמוך	קטן	עשרות אלפים	בינוני	טרור ופגיעה כלכלית
בינוני	נמוך	בינוני	אלפים	בינוני	טרור ופגיעה כלכלית
ארוך	נמוך	גדול	מאות	בינוני	טרור
בינוני	בינוני	בינוני	עשרות	בינוני	פגיעה כלכלית
בינוני/ארוך	גבוה	בינוני/גדול	עדיין אין	גבוה	פגיעה כלכלית, מבצעית ואסטרטגית
בינוני/ארוך	מוחלט	בינוני/גדול	לא צפוי	אסטרטגי	פגיעה כלכלית, מבצעית ואסטרטגית

ב. בינוני - עשרות עד מאות ק"ג בודדים.

ג. גדול - מאות רבות של ק"ג

בשנים האחרונות אנחנו עדים להתפתחות עצומה באיום הנשק תלול המסלול בכמויות ובטווחים. כשמעריכים את מידת הנזק הצפויה מהנשק תלול המסלול, מתברר שיש להביא בחשבון את מספר הרקטות ואת רמת הדיוק שלהן. כל עוד מדובר ברקטות לא מדויקות - קרי כאלה שמחטיאות במאות מטרים את מטרותיהן (אם בכלל היו להן מטרות מלכתחילה) האפקט שהן משיגות הוא של טרור ושל שיבוש אורחות החיים. אם מדובר במספרים גדולים - אלפים ויותר - תהיה להן גם משמעות כלכלית, כפי שהיה למשל במלחמת לבנון השנייה.

אנו צפויים להתמודד עם עליית מדרגה באיום עם כניסת טילים ורקטות בעלי רמת דיוק בינונית (של מאות מטרים בודדים). כלי נשק כאלה יכולים לסכן מתקנים גדולים ובכך לגרום לנזק כלכלי. אם לאויב יהיו כלי נשק בעלי דיוק גבוה, הוא יוכל להשיג פגיעה כלכלית ומבצעית (קרי פגיעה במתקנים צבאיים בעלי חשיבות מבצעית למלחמה). אנו עדיין לא עומדים מול איום כזה, ובכל מקרה נצטרך להעמיד מענה לרמת איום כזה.

להערכתנו, איננו צפויים בשלב הנוכחי להתמודד עם איומים עם רמת דיוק מוחלטת (מטרים בודדים). טילי קרקע-קרקע ברמת דיוק מוחלטת יהיו (אם לא יהיה להם מענה מתאים) איום אסטרטגי על מדינת ישראל.

ניתן לראות שבעת הזאת ישנה התפתחות מאיום של טרור בלבד לאיום שיש לו משמעות כלכלית. האויב הבין את היתרון שמקנה לו הפעלת כלי נשק תלולי מסלול שאינם מחייבים עליונות צבאית כלשהי, ושעל ידי פריסתם בכמויות גדולות ובאזורים רגישים (כמו אזורים בנויים) יקשה על צה"ל לשתק את מקורות האש.

אולם נשאלת השאלה מה מנסה האויב להשיג ומהו האיום שאיתו אנחנו מתמודדים.

אחת ההתפתחויות באיום היא שינוי בדרך הפעולה של האויב. בעבר היה השימוש בנשק תלול מסלול לצורכי טרור בלבד, ולכן הוא זכה למענה מתחום העימות המוגבל והבט"ש. כשהשימוש בנשק הזה היה מעבר ליכולת הספיגה שלנו (למשל המצב שקדם למלחמת לבנון הראשונה) פעל צה"ל בצורה שחרגה מכללי העימות המוגבל, ונשק הטרור תלול המסלול הפך להיות חסר תועלת כמעט לחלוטין.

התעצמות האויב בתחום הנשק תלול המסלול היא ניסיון ליצור מאזן אסטרטגי עם יכולתו העדיפה של צה"ל. האויב הבין שאין באיום הטרור כדי למנוע מצה"ל להפעיל את כוחו בצורה שחורגת מגבולות העימות המוגבל. הגדלת הכמויות והטווחים של הטילים ושל הרקטות נועדה ליצור איום משמעותי יותר כדי להרתיע את צה"ל מלפעול. אולם אם יתרחש עימות נרחב, אין בכוחו של הנשק תלול המסלול להכריע את ישראל אלא רק לגבות ממנה מחיר כלכלי שבכל מקרה אינו דומה לנזק שתגרום ישראל לצד האחר (שכן לצה"ל יכולת לייצר אש מדויקת מאוד ויכולת תמרון עדיפה בהרבה).

המצב הזה עלול להשתנות אם יצליחו אויבינו לשים את ידיהם על כלי נשק מדויקים (או לפתח אותם), ואנחנו לא נעמיד בזמן אמצעי נגד מספקים. או אז ייתכן שניאלץ להתמודד עם יכולות אש שישפיעו על כושרנו הצבאי או יוכלו להסב לנו נזק כלכלי אסטרטגי. אולם כאמור זה עדיין לא המצב.

רגל ההגנה

התגברות האיום הנשקף מנשק תלול מסלול העלתה לסדר היום את הצורך בהגנה אקטיבית נגדו. למעשה נכנסה מדינת ישראל לתחום ההגנה בשנות ה-90 עם תחילת פיתוחה של מערכת החץ. החץ שייך למערכות הגנה נגד הקצה הגבוה של האיומים - טילי קרקע-קרקע ארוכי טווח (מאות עד אלפי ק"מ, שלהם יוחסה בעבר משמעות אסטרטגית).

בעקבות מלחמת לבנון השנייה הוחלט להצטייד גם במערכת "כיפת ברזל" שאמורה לספק הגנה מפני הקצה קצר הטווח של סקלת

מערכת "כיפת ברזל" - תרחיש פעולה בעת מתקפת טילים יש לבחון את עלות המיירט אל מול הנזק שהוא מונע ולא אל מול מחיר הרקטה שהוא מפיל

איום התמרון וההגנה

מלחמת העצמאות נפתחה במאמץ תמרון רחב היקף של מדינות ערב. גם בהמשך היה התמרון האיום המרכזי על מדינת ישראל. לאחר יציאת מצרים ממעגל האיבה ולאור תוצאות הקרבות בין צה"ל לצבא סוריה בלבנון הפנים הצד שכנגד את נחיתותו בתחום התמרון וכמעט שזנח אותו לחלוטין. במקביל להתפתחות אמצעי האש תלולת המסלול התפתחה אצל האויב תפיסת המגננה שתכליתה לקזז את יתרונות צה"ל בתחום התמרון. המגננה מבוססת על נשק נ"ט מתקדם, על שימוש במכשולים קרקעיים ועל התבססות באזורים צפופי אוכלוסייה ובתווך התת-קרקעי. כל אלה מטרתם להקשות על התמרון של צה"ל ולקזז את יתרונותיו באש מדויקת.

יכולת הגנה משופרת עלולה אולי להקשות על צה"ל לתמרן, אבל אי-אפשר לבסס עליה מערכה (שכן היא תלויה בתמרון של צה"ל). בנקודה הזאת משתלבת היכולת לירות אש תלולת מסלול, שכן זו מושכת את צה"ל לאזורי המגננה. כלומר קיים קשר הדוק בין התפתחותן של יכולות ההגנה לבין היכולות בתחום האש תלולת המסלול.

האיומים - עשרות ק"מ.

בין לבין מפותחות ונרכשות מערכות נוספות שיכולות לתת הגנה מסוימת בפני כלי נשק תלולי מסלול. קיומם של אמצעי הגנה מחייב ליבון של התפיסה בנוגע לשימוש בהם. מחד גיסא ברור שקיימת אסימטריה ברורה בין העלות הנמוכה של רקטות קסאם לעלות של מיירט "כיפת ברזל". מאידך גיסא ייתכן שבעימות חץ-שיהאב יש משום איזון.

מבחינה כלכלית - מתברר - יש לבחון את עלות המיירט אל מול הנזק שהוא מונע ולא אל מול מחיר הרקטה שהוא מפיל.

צריך גם לבחון אם ההגנה שמקנה "כיפת ברזל" נגד קסאם נותנת מענה לאפקט הטרור או רק הגנה כלכלית.

כפי שנותח לעיל, הרי ברור שמערך ההגנה מקבל חשיבות עליונה כשמסתכלים קדימה על האיומים הנשקפים מנשק תלול מסלול מדויק בעל יכולת לפגוע נקודתית באתרים אסטרטגיים (ולא רק לצורך טרור).

יוצא אפוא כי אף שאין לראות בנשק תלול מסלול איום קיומי שיכול להכריע את ישראל, הרי שרגל ההגנה מחייבת בירור מעמיק והופכת לחלק חשוב ומשמעותי בתפיסת הביטחון של ישראל.

בהקשר הזה חשובה ההבחנה בין סוריה לחזבאללה ולחמאס. בעוד שלסוריה צבא גדול שיכול לתכנן הגנה אפקטיבית מפני מתקפה של צה"ל, הרי שלצבאות הטרור והגרילה אין די כוח כדי לעמוד נגד תמרון גדול של צה"ל. אולם הטרוריסטים ולוחמי הגרילה מתבססים על חוסר רצונו של צה"ל לפגוע באזורים המיושבים שלהם ועל הרתיעה של אזרחי ישראל מלשוב ולכבוש את השטחים שכבר פונו.

מרכזי כוח וביזור

אויבינו למדו את תפיסת הביטחון שלנו והפנימו את יכולתנו לפגוע במרכזי הכובד שלהם בצורה מהירה ואפקטיבית. לכן הם נערכים במערכים מבוזרים שמנסים עד כמה שניתן לטשטש את מרכזי הכובד הפיזיים שלהם - עד כדי כך שאין להם כמעט מרכזים כאלה. וכשמרכזי כובד הם הכרחיים - כמו מפקדה ראשית למנהיג - הם יסתירו אותה בשטחים צפופי אוכלוסייה ואולי אף מנועי תקיפה בראייתם כמו בתי חולים. היעלמות מרכזי הכובד הפיזיים מעמידה בספק את תקפות רעיון ההכרעה הקלסי של צה"ל.

רבים מצביעים על מבצע "חומת מגן" ואומרים שזוהי דוגמה להכרעת קרב נגד טרור. עם זאת חשוב לזכור שלמרות חשיבות המבצע הוא רק סימן היפוך מגמה באינתיפאדה השנייה, אולם ממש לא הכריע אותה, והראיה: היא נמשכה גם אחריו.

תפיסת הביטחון של האויב

לאחר שנותח הבסיס לתפיסת הביטחון של ישראל, והוצגו השינויים באיומים נגדה, יש להגדיר את תפיסת הביטחון של האויב כדי שנוכל להתאים את תפיסתנו שלנו בהתאם לה. אין בכוונתי לנסח את התפיסה הכתובה של האויב אלא להבין את תפיסתו בפועל כפי שעולה מהתנהגותו.

תפיסת הביטחון של חמאס

חמאס מעוניין ב"התנגדות", ולכן ישאף להגיע למצב שיאפשר לו לבצע פעולות אלימות נגד ישראל. חמאס מבין את יחסי הכוחות, ולכן ינסה להגיע למצב של פעילות מתחת לסף ההסלמה, בדומה ל"טפטוף" הקסאמים בשנים שקדמו למבצע "עופרת יצוקה". לצורך כך יבצע חמאס פעולות טרור לאורך הגבול וירי תלול מסלול לאזור עוטף עזה. חמאס ינסה להרתיע את ישראל מפעולה משמעותית נגדו באמצעות איום בירי רקטות המגיעות עד לערי המרכז. מאחר שחמאס מבין את חולשתו היחסית אל מול יכולת התמרון של צה"ל, הוא ינסה להרתיע אותו מתמרון באמצעות פעולה מתוך אזורים מיושבים בהסתמך על רתיעת ישראל מלפגוע באזרחים. להערכתי, חמאס לא הציב לעצמו יעד להכריע את מדינת ישראל, ואין לו תוכנית פעולה מעשית פרט להמשך ההתשה וההתנגדות.

תפיסת הביטחון של חזבאללה

חזבאללה מעוניין ב"התנגדות" אקטיבית נגד ישראל. במקביל יש לחזבאללה יעדים פנימיים במערכת הפוליטית של לבנון. נראה שהוא משיג את יעדי הפוליטיים גם ללא פעולות שיכולות לסבך אותו (ייתכן שחזבאללה ינסה להפגין את ה"התנגדות" באמצעות מאבק לשחרור

חיות שבעא או נגד מטוסי חיל האוויר ש"מפירים את הריבונות של לבנון"). גם ללא יעד של חזרה להתנגדות אקטיבית מנסה חזבאללה להרתיע את ישראל מפני פעולות נגדו באמצעות יצירת איום רחב של רקטות. מאחר שהנכס העיקרי של חזבאללה במאבק נגד ישראל הוא הצלחתו לגרום לצה"ל לסגת מלבנון, הוא ישאף שלא לאפשר לצה"ל לכבוש שוב שטחים בדרום לבנון. התמודדות עם תמרון של צה"ל תיעשה בצורה ישירה באמצעות מגננה באזורים מיושבים ומתקפות גרילה נגד כוחות צה"ל בדרום לבנון ובדרך עקיפה באמצעות ירי רקטות לשטח ישראל כדי שישמש מנוף להשגת נסיגה ישראלית משטחים שכבשה.

תפיסת הביטחון של סוריה

סוריה נמצאת במלכוד. מחד, בהיותה מדינה עם שלטון בעל נכסים מובהקים היא פגיעה ליכולת ההכרעה הישראלית, ומאידך יכולות האש שלה ברובן בעלות אפקטיביות של טרור שקשה להצדיקו כשהוא מופעל על ידי מדינה. לכן לסוריה יש יתרון בהפעלת חזבאללה במקביל לחכימה של צבאה.

להבנת, סוריה שואפת להשיג איזון אסטרטגי עם ישראל באמצעות הסתמכות על יכולות אש משמעותיות (עם הבנה של מוגבלותן במבצעים שאינם טרור) ובאמצעות חיזוק ההגנה הקרקעית והאווירית בצורה שתקשה על צה"ל להכריעה במתכונת הקלסית של כיבוש שטחים ושל השמדת צבאה ונכסיה האסטרטגיים. מאחר שלא נראה שביכולתה של סוריה להשיג כרגע איזון אמיתי מול ישראל, היא תנסה להימנע מעימות וליצור את החיכוך שדרוש לה עם ישראל (למשל כדי להפעיל לחץ להחזרת הגולן) לסוכני כוח אחרים כמו חזבאללה וחמאס.

לאור התפתחות האיומים והשתנותם ולאור תפיסות הביטחון של אויבינו יש לשאול אם במצב הנוכחי רגל ההכרעה¹ בתפיסת הביטחון של ישראל עדיין עומדת.

אין חולק שיש יתרון צבאי ברור בהשגת הכרעה. אולם אל מול השגת ההכרעה צריך לבחון גם את המחיר שמשולם להשגתה ואת המצב שישתרר באזור לאחריה.

למיטב הבנתי, בן-גוריון כלל את ההכרעה בתפיסת הביטחון של ישראל בעיקר משום שלא ניתן היה לסמוך על גורמים חיצוניים שיביאו את העימות לכלל סיום. לפיכך, כדי למנוע מאויביה את האפשרות לאיים על קיומה היה על ישראל להכריעם ולמנוע מהם פיזית להשיג את יעדם.

כאמור, המצב היום שונה. אין איום קיומי על ישראל, ולכן אין צורך להרחיק אותו. הגורמים הבין-לאומיים מעורבים היום בעימותים בינינו לבין שכנינו בשלבים מוקדמים מאוד, ולכן ניתן להיעזר בהם כדי לסיים סבב עימות. יתר על כן, ברוב המקרים אין לישראל רצון לפרק לחלוטין את המערכת שמולה. למשל, ב"עופרת יצוקה" לא נעשה ניסיון לחסל את שלטון חמאס. ובעיקר: האויב מאורגן במתכונת של צבא טרור ובנה את עצמו באופן שיקשה על צה"ל להכריעו בדרך הקלסית של פגיעה במרכזי כובד (פיזיים) - שכן מרכזים כאלה כלל לא קיימים אצלו.

יוצא אפוא שאין כיום הכרח - ואולי אין צורך (או יכולת) - להגיע

להכרעות צבאיות בעימותים בעצימות גבוהה. צריך אם כן לתכנן את המהלך הצבאי בצורה שיאפשר את הפסקת סבב האלימות לאחר שצה"ל ישיג הישגים במחיר סביר.

ניצחון באמצעות אי-הפסד

בתגובה לטענה שלא נדרש להכריע את הטרור יש הטוענים שבצורה הזאת אנחנו מאפשרים לטרוריסטים לנצח מעצם העובדה שהם לא מפסידיים. ובאמת גם חמאס וגם חזבאללה טרחו להצהיר שעצם העובדה ששרדו היא ניצחון שלהם והפסד של ישראל. אולם חשוב לזכור שמטרתם חורגת מעצם הישרדותם: כאמור, הם מעוניינים לקדם את "ההתנגדות". אם בעקבות המערכה הם אינם יכולים להתנגד, הרי שכפינו עליהם שינוי משמעותי בהתנהגות. טענתם בנוגע לניצחון באמצעות אי-הפסד" הנה אפוא תרגיל דמיוני בלבד, וחבל שיגרום לנו להתבלבל.

מכל האמור לעיל ניתן להגדיר את תפיסת הביטחון שנדרשת לישראל בעת הזאת:

אל מול איומי הביטחון השוטף על ישראל לחזק בצורה היעילה ביותר (בהתאם לשיקולי עלות-תועלת) את ההגנה על הגבולות ונגד טרור טילים מתוך הבנה של מגבלות המענה. על ישראל להגיב על פעולות נגדה, אולם הכרחי שתשמור על אי-ודאות אצל האויב בנוגע לאופי ולעוצמה של התגובה כדי שלא יוכל ליצור מצב קבוע של פגיעה ביישובי הספר בלא שייאלץ לחשוש תמיד מפני הסלמה קשה.

במקרה של הסלמה לעימות בעצימות גבוהה על ישראל לשאוף לעימות קצר שבסופו יתברר לצד האחר שהוא ספג מהלומה כואבת ובלתי צפויה, ואילו הנזקים בצידינו הם נסבלים. אין אומנם משמעות להעברת הלחימה לשטח האויב (שכן הוא פוגע בנו באמצעות ירי תלול מסלול), אולם יש חשיבות לביצוע תמרון שידגיש את נחישותנו להתמודד עם האויב ואת עלינונותו הצבאית עליו וכן שיאלץ אותו להתמודד עם מלוא ההשלכות של המלחמה, ובהן אובדן נכסיו.

כדי להקטין את הנזק שייספוג העורף הישראלי יש להמשיך לשפר ולפתח יכולות הגנה אקטיבית להגנה על אתרים חיוניים ועל מרכזי אוכלוסייה. במקביל יש לפתח את עמידות העורף באמצעות מערכות התרעה, משק לשעת חירום ומיגון קשיח של נכסים חיוניים. יש לפתח את יכולות התקיפה שלנו כדי שנוכל לפגוע במרב אמצעי האש של האויב בטרם הופעלו ובמרב נכסיו.

הניצחון במלחמה יושג באמצעות הנזק הרב שייגרם לצד האחר בסוף המלחמה בהשוואה לנזק סביר שייגרם אצלנו. הרתעת האויב מהפעלת כוח בפעם שלאחר מכן תיבנה מהבנתו את הנזק העצום שייגרם לו בעימות ומהמחשת המחויבות שיש לנו להגן על עצמנו ולא דווקא באמצעות הכרעה קלסית.

ייחודה של תפיסת הביטחון החדשה - לעומת זו המסורתית - הוא אפוא בפרטים הבאים:

1. אין צורך בהכרעה. הצד האחר מעוניין בהפסקת אש, ויש מנגנוני סיום נוספים. הדבר החשוב ביותר הוא מאזן המחיר שנגבה מהצד האחר.
2. התמרון הוא אמצעי להשגת נכסים למאזן הסיום ולא כלי להרחקת האיום.

3. הוספת רגל ההגנה הכוללת הגנה אקטיבית, התרעה, מיגון ומוכנות תפקודית של העורף.
4. הקטנת הנזק בצד שלנו באמצעות מלחמה קצרה.

המלחמה על אופי המלחמה

מהניתוח עולה שגם לחמאס וגם לחזבאללה יש יכולת לירות על ישראל, אולם אין להם יכולת הגנה אמיתית מפני צה"ל באוויר וביבשה. הם מחפשים פתרון לבעיה הזאת באמצעות פריסה רחבה מאוד של אמצעי האש שלהם כדי שלא יושמדו כולם ובאמצעות הסתתרות בתוך האוכלוסייה האזרחית.

מהו הגיון הפעולה שעומד מאחורי הסתתרות הטרור בתוך האוכלוסייה שלו עצמו? הרי למעשה יש כאן הפקרה של האוכלוסייה שלמענה פועלים לכאורה פעילי הטרור!

ובכן ההיגיון שעומד מאחורי קו הפעולה הזה הוא פשוט. צבאות הטרור אינם פועלים על פי מוסכמות המלחמה שנהוגות מאז מלחמת העולם השנייה במדינות המערב. החוק הבין-לאומי ואמנות ז'נווה מסדירות מלחמות בין צבאות סדירים במטרה למנוע או לפחות להקטין את הנזק לאוכלוסייה האזרחית (בשני הצדדים). הבסיס להסדרה הזאת הוא הנזק העצום שגרמה מלחמת העולם השנייה לאוכלוסיית אירופה. צבאות הטרור כופרים ביסודות ההסדרה הזאת שכן מראש הם מפנים את האש שלהם נגד האוכלוסייה האזרחית כדי לפגוע בה. נוסף על כך הם באים לאמנות כפי שניתן ללמוד מהיחס שלהם לגופות ולשבויים. בעניין הזה פועלים צבאות הטרור בצניות רבה: הם מסתמכים על המחויבות שלנו לחוק הבין-לאומי ועל מוסר הלחימה של צה"ל כשהם מסתתרים מאחורי האוכלוסייה.

פגיעה באוכלוסייה אזרחית הייתה מאז ומעולם מהמאפיינים הקשים ביותר של תופעת המלחמה. בתקופה העתיקה מקובל היה לרצוח אוכלוסייה אזרחית, לשעבדה לעבדות או להגלותה. מלחמת העולם השנייה הייתה קרוב לוודאי שיא שלילי מבחינת הפגיעה באזרחים, ומכאן אפשר אולי להבין את רגישות היתר שיש היום בדין הבין-לאומי לנושא הזה. ארגוני הטרור מנצלים בצניות את הרגישות הזאת בשעה שהם מוותרים לחלוטין על הגנת האוכלוסייה שבשמה הם פועלים ומותירים את ההגנה עליה בידי הצד האחר - אנחנו. מדובר בתופעה שאותה אני מכנה "הגנה הומניטרית" ("גולדסטון יגן עליי").

צה"ל מחויב לדין הבין-לאומי ועוד יותר מחויב לקוד האתי שלו ולמוסר היהודי שבאים לידי ביטוי בערך של טוהר הנשק. ואכן צה"ל עושה מעל ומעבר כדי למזער את הפגיעה באזרחי הצד האחר. נשאלת אפוא השאלה מיהם הגורמים שתומכים במשחק הכפול של ארגוני הטרור ומדוע. אציין כמה גורמים כאלה:

1. מדינות ערב מנצלות את ההזדמנות לנגח את ישראל גם אם הן לא מחויבות למוסר המערבי ובוודאי שאינן פועלות על פיו בשטחיהן.
2. ארגונים בין-לאומיים לזכויות אזרח מנגחים את ישראל שכן הם מתנגדים באופן עקרוני למדינת הלאום היהודית ורואים בישראל גוף לא לגיטימי שיש להתנגד למעשיו.
3. גורמים שונים שמונעים מאנטישמיות גלויה ושאינה גלויה מנצלים את ההזדמנות לפגוע בישראל.

4. גורמים פוליטיים ציניים שמנגחים את ישראל - אף שהמצב ברור להם - כדי לקדם אינטרסים שלהם מול העולם הערבי. יוצא אפוא שבצורה פרדוקסלית דווקא גורמים "הומניים" נותנים יד לארגוני הטרור לנצל באופן ציני את החוק הבין-לאומי. כך או כך, תפיסת הביטחון של ארגוני הטרור בנויה על ההנחה שהאוכלוסייה שלהם בטוחה ואפילו משמשת מגן אנושי בפני תקיפות שלנו. אם מסירים את המוסכמה הזאת, קורסת התפיסה של ארגוני הטרור, שכן הם יהיו מחויבים להגן על עצמם, ומאחר שהם אינם חזקים דיים, הם יצטרכו להפגין איפוק, ובעצם לא יוכלו לפעול בצורה יעילה נגדנו - כלומר יישארו מורתעים. לעומת זאת, המשך המציאות שבה אנחנו נמנעים מפעולה כדי שלא לסכן את אזרחי הצד האחר יגרום לנו לקשיים מבצעיים הולכים וגדלים עד כדי שיתוק.

מכל האמור לעיל עולה שהמאבק האמיתי על אופי המלחמה בעת הזאת הוא למעשה על הזכות שלנו לפעול להגנתנו גם במרחבים צפופי אוכלוסייה. אותה האוכלוסייה שממנה יוצאים צבאות הטרור היא שתשלם בסופו של דבר את מחיר האסטרטגיה של הטרור. ניצחון שלנו בקרב הזה על אופי המלחמה יהפוך את האסטרטגיה של הטרור

השינויים באופי המלחמה מחדדים את הצורך לפעול במישור הבין-לאומי כדי להרחיב את תחום הלגיטימציה של הפעולה הצבאית שלנו

לחסרת סיכוי, ואילו הצלחה של צבאות הטרור לכפות את ידינו תהיה סיכון קיומי למדינת ישראל ותסכן גם כל אומה מערבית אחרת שתאלץ להתמודד עם סוג כזה של איום.

מכאן שבמקביל לעדכון תפיסת הביטחון שלנו - כפי שהוסבר לעיל - יש לנהל מערכה במישור הבין-לאומי שמטרתה עדכון חוקי המלחמה והאמנות הבין-לאומיות כך שיאפשרו מלחמה אפקטיבית בתוך אוכלוסייה שמוציאה מתוכה פעילויות טרור.

למעשה העימות בינינו לבין צבאות הטרור הפועלים מתוך הסביבה האזרחית שלהם הוא על עצם זכותנו להגן על עצמנו. האויב מנסה לקשור את ידינו ולמנוע מאיתנו לפעול, ואילו אנחנו נאבקים על זכותנו להגן על עצמנו. היעד העליון שלנו בעימות צריך להיות אפוא להרחיב את גבולות הלגיטימציה שלנו לפעול. מהזווית הזאת ניתן להבין את ההצלחה שהייתה במבצע "עופרת יצוקה" ואת האפקטיביות שהייתה למלחמת לבנון השנייה. מדובר בשני מבצעים שהביאו שקט לדרום ולצפון. בשני האירועים האלו נדחקנו למצב שבו לא הייתה לנו אפשרות אלא להפעיל כוח בהיקף נרחב שחולל נזק חמור באזורי הפעילות של האויב (המרחב האזרחי שלו). מכאן אפשר גם להבין את

המאבק הכבד שמתחולל בעקבות הפעולות על עצם הלגיטימציה של ישראל לפעול. אויבנו מנסים למנוע מאיתנו את הלגיטימציה הזאת, וזהו למעשה שדה הקרב העיקרי כיום.

מהניתוח הזה עולות שתי מסקנות ברורות:

1. הסתמכות אויבנו על הטרור מגבילה אותם מאוד. אם הם יצליחו יתר על המידה ויהיו איום אמיתי עלינו - נפעל נגדם בעוצמה רבה. במילים אחרות: אויב אסימטרי שנשען על טרור אינו יכול לנצח.
2. הקרב האמיתי הוא על מרחב הלגיטימציה של הפעולה. צריך לנהל אותו במישור המדיני בין המלחמות, וצריך להציב יעד של הרחבת המרחב הזה במהלך הלחימה.

סיכום

אופי האיומים על מדינת ישראל השתנה מאז הקמתה מאיום קיומי של צבאות סדירים לאיום אסימטרי המבוסס על טרור - איום שבעיקרו אינו קיומי.

צבאות הטרור בנו את עצמם במיוחד כדי להימנע מכוח המחץ המכריע של צה"ל. בהתאם לכך השתנה מיקומה של ההכרעה בתפיסת הביטחון הישראלית, שבתחילה הייתה אמצעי לסיום סבב עימות, וכעת יש להחליפה בהשגת הישגים במחיר סביר - קרי בהשגת ניצחון שלא מותנה בהכרעה.

בעקבות התעצמות אויבנו בתחום הנשק תלול המסלול יש להוסיף רגל הגנה לתפיסת הביטחון - אולם את הרגל הזאת יש לבנות רק לאחר ניתוח קפדני, שכן היא נוטה לבלוע הרבה מאוד משאבים. תפקידה העיקרי של ההגנה האקטיבית הוא למנוע מאיום הנשק תלול המסלול להפוך לקיומי.

הנשק תלול המסלול ואופיין השונה של המלחמות נותן סיבה חדשה לרצון הישן לנהל מלחמות קצרות בלבד. בעבר שאפה ישראל לנהל מלחמות קצרות כדי לקצר את משך השירות של אנשי המילואים ולמנוע פגיעה במשק. כיום היא מעוניינת בכך כדי להפחית את הנזקים שסופג העורף הישראלי. מהסיבה הזאת יש לשקול את אורך המלחמה מול מחירה ולזכור שקרב הכרעה גדוש נפגעים אינו בהכרח יעיל.

השינויים באופי המלחמה מחדדים את הצורך לפעול במישור הבין-לאומי כדי להרחיב את תחום הלגיטימציה של הפעולה הצבאית שלנו. ניצחון בקרב הזה על הלגיטימציה עשוי לשמוט את הבסיס מאסטרטגיית הטרור של אויבנו. לעומת זאת כישלון במערכה הזאת יכול להיות סכנה מוחשית למדינת ישראל, ולכן חשוב שכל זרועות הממשל בישראל יעסקו בכך באופן מתואם ומגובש.

הערה

1. המילון למונחי צה"ל (1998) מגדיר כך את הערך "הכרעה": פגיעה משמעותית ביכולתו של האויב (בכוחו וברצונו) לפעול ביעילות נגדנו על ידי יצירת מצב שמתקיימים בו (להערכת המחליט) התנאים להשגת המשימה שנקבעה תוך אכיפת רצונו עליו.

